

Gilles'is Deleuze'as: tapsmas alkoholiku, tapsmas narkomanu, tapsmas nematomu

JÜRATĖ BARANOVA

Vilniaus universitetas, Kontinentinės filosofijos ir religijos studijų katedra, Universiteto g. 9, 01131 Vilnius
El. paštas jurabara@gmail.com

Straipsnyje pasitelkiant Gilles'io Deleuze'o (1925–1995) ir Félixo Guattari (1930–1992) apmąstymus bei lietuvių literatūros įžvalgas siekiama rekonstruoti galimas alkoholinės ir narkomaninės intoksikacijos kūrybinių skrydžių linijų ypatybes žvelgiant iš kasdienybės ekonomijos perspektyvos. Pastebima, kad G. Deleuze'as alkoholinės gyvenenos kasdienybės režimą sieja su ribos ir slenksčio conceptais, beiluziškumo paradigma bei tapsmą nematomu. Kita vertus, jis išskiria alkoholizmą kaip kūrybinės asmenybės socialinės gyvenenos tipą, susiedamas su kai kuriais amerikiečių menininkų Johno Fordo (1894–1973), Jacko Londono (1876–1916), Francio Scotto Fitzgeraldo (1896–1940) gyvenenos pavyzdžiais. Taip pat pastebima, kad G. Deleuze'as ir F. Guattari, narkotinę skrydžio liniją susiedami su molekulinio tapsmu ir pasiremdami Henri Michaux (1899–1984) bei Antonino Artaud (1896–1948) patirtimi, įžvelgia paradoksišią šios skrydžio linijos įstrigimą spiraliniame judėjime ne aukštyn, o žemyn. Straipsnyje keliamas retorinis klausimas, ar G. Deleuze'as ir F. Guattari neromantizuoja šių destruktivių gyvenenos tipų kaip kūrybinio skrydžio būdų. Vis dėlto prieinama prie išvados, kad siekdami atskleisti vidines tokios gyvenenos architektonikos linijas, G. Deleuze'as ir F. Guattari formuluoja įžvalgą, kad geriausia intoksikacija – tai abstinencija, o aukščiausias apsvaigimo lygmuo pasiekiamas grynų vandeniu.

Raktažodžiai: Deleuze'as, alkoholizmas, narkomanija, lietuvių literatūra

ĮVADAS: ALKOHOLIZMAS, NARKOMANIJA IR MODERNIOJI GYVENSENA

Alkoholizmas ir narkomanija yra nors ir destruktivi, tačiau integrali kasdienybės dalis. Kaip įmanoma suvokti šį fenomeną ne tik kaip destruktivių savinaikos būdą, bet ir kaip socialinį bei kultūrinį fenomeną? Menininkai ir filosofai, teigia prancūzų filosofas G. Deleuze'as (1925–1995), sekdamas Friedrichu Nietzsche, yra savo laikmečio ligų diagnostikai. Modernioji pasaulinė literatūra šiuos reiškinius – alkoholizmą ir narkomaniją – meninėmis priemonėmis jau yra reflektavusi ir diagnozavusi. Vincenzas Ruggieras knygoje *Nusikaltimas literatūroje. Grožinės literatūros ir deviacijų sociologija* yra rašęs, kad be estetinės funkcijos meno kūrinys atlieka ir tam tikrą sociumo ypatybių diagnostiką: „priešingai nei sociologai, menininkai pasižymi ir *genius irritabile*; drauge su grožio jausmu jie turi stiprų disproporcijos bei iškreiptumo jausmą“ (Ruggiero 2005: 10). Pastebėta, kad ir lietuvių literatūra be estetinės funkcijos atlieka tam tikrą sociumo ypatybių diagnozavimo funkciją, o modernusis filosofinis diskursas alkoholizmo ir narkomanijos

problemą Lietuvoje dar menkai reflektavo. Straipsnyje filosofiniu požiūriu siekiama svarstyti apie alkoholizmo ir narkomanijos fenomenus kasdienybėje, pasitelkiama ne tik G. Deleuze'o bei F. Guattari pasaulinės literatūros apmąstymus, bet ir lietuvių literatūros išvalgas.

Literatūroje jau analizuota, kaip alkoholis ir narkotikai gali tapti integralia asmens laisvės savivokos dalimi. Betikslė kelionė, alkoholis, narkotikai, seksualinė laisvė – imanentiškai struktūruojantys ir prancūzų kilmės amerikiečių rašytojo Jacko Kerouco (1922–1969), vadinamosios bitnikų¹ kartos dvasinio įkvėpėjo, ir romano *Kelyje* herojų gyvenimą.

Lietuvių rašytojai ne tik literatūrinėmis priemonėmis aprašo įvairius galimus alkoholio ir narkotikų sukeltus afektus, bet bando reflektuoti alkoholizmą kaip gyvenimo būdą bei siekia suvokti vidinius jo raiškos mechanizmus. Gintaras Beresnevičius romane *Paruzija* alkoholizmą traktuoja kaip imanentišką lietuvių tautai genetinį savinaikos instinktą (Beresnevičius 2005a, 2005b). Valdemaras Kukulas knygoje *Bailiojo drąsa gyventi* (2001) alkoholizmą suvokia kaip lėtinę neskausmingą savižudybę, kuri leidžia menininkui nuosekliai išlandžioti mirties teritoriją ir apžvelgti mirties galimybes. Rašytojas Kęstutis Navakas apmąsto rašytojo ir alkoholio santykį esė *Rašytojas ir alkoholis: kuris kurį?* ir, pasiremdamas G. Bachelard'u, išvelgia skirtingus rašytojų alkoholizmo tipinius variantus: „Vis dėlto Hoffmanno alkoholizmas gerokai skiriasi nuo Edgardo Poe alkoholizmo. Hoffmanno alkoholis liepsnoja, pažymėtas kokybiniu ugnies visiško vyriškumo ženklu. Edgardo Poe alkoholis skandina, teikia užmarštį ir mirtį, pažymėtas kiekybės, visiško vandens moteriškumo ženklu <...> Poe sekėjai dažniausiai sėslūs, nesunku juos rasti, tačiau daug sunkiau, tarkim, paimti interviu, o kartais netgi apskritai prakalbinti. Savo ateitį jie sutvarko dviem būdais: anksčiau ar vėliau numiršta arba meta gerti. Ir vienų, ir kitų Lietuvoje daugybė. Labai dažnai tai talentingi ir stiprūs žmonės. Vieni savo valios pastangomis meta gerti, kiti sukaupe tą pačią valią geria iki lemtingos akimirkos. Kartais tai reikalauja ne tik valios, bet ir didžiulio pasiryžimo. Lyg lipant į Everestą. Hoffmanno sekėjai tuo tarpu mėgsta keisti dislokacijos vietas, gėrimus ir kompanijas, net stilius ir žanrus“ (Navakas 2011).

Poetas ir eseistas Aidas Marčėnas suabejoja alkoholio ir kūrybinio suvokimo tarpusavio įtakos produktyvumu, kai dienoraštinės eseistikos knygoje *Sakiniai* rašo: „Vis dėlto paveikslai nuo sienų į mus, įsigilinusius degtintynėn, žvelgė įdėmiau nei mes į juos. Ar vieni į kitus. Tokiuose gyliuose kiek per didelis slėgis“ (Marčėnas 2013: 179). Kaip įmanoma filosofiskai reflektuoti šį „kiek per didelį slėgį?“

GILLES'IS DELEUZE'AS IR GĖRIMO FILOSOFIJOS PAGRINDAI

Kaip atskirti sveiką bendruomenę nuo patogeninės? Amerikiečių rašytojas Jackas Londonas (1876–1916), galintis pasigirti intensyvia alkoholio vartojimo patirtimi, formulavo tokio galimo atskyrimo kriterijų. K. Navakas rašė, kad J. Londonas sėsdavo gerti tik parašęs kasdieninę savo normą – tūkstantį žodžių. Ilgainiui keldavosi vis anksčiau, norėdamas kuo greičiau atpyškinti savo tūkstantį žodžių ir ramia sąžine prisigerti. „Sulaukęs trisdešimt septynerių Londonas metė gerti, bet po trejų metų, nepakeldamas blaivios egzistencijos, nusižudė“ (Navakas 2011). G. Deleuze'as pirmojo *Kinas. Vaizdinys-Judėjimas* tomo skyriuje *IX Vaizdinys-veiksmas*, svarstydamas amerikiečių režisieriaus J. Fordo (1894–1973) versternus, reflektuoja amerikietiškosios

¹ Kartu su Allenu Ginsbergu bei Williamsu S. Burroughsu J. Kerouacas išsakė šios kartos savivoką ir jauseną. Žodis bitnikai kildinamas iš frazės *I am beat to my socks*, kažkada pokalbyje su J. Kerouacu pasakytos rašytojo H. Huncke's. J. Kerouacas iš to padaręs terminą *Beat Generation* (angl. sumuštoji arba prarastoji karta), t. y. karta be pinigų ir be ateities.

svajonės ypatybės, taip pat padaro digresiją į Londoną, kuris atskiria alkoholikų bendruomenę kaip patogeninę supriešindamas ją sveikajai visuomenei. Visuomenė yra sveika iki ribos, kol ji remiasi tam tikru konsensu, leidžiančiu kurti pačiai apie save iliuzijas: apie savo norus ir troškimus, vertybes ir idealus. „Gyvenimą teigiančios“ ir realinės iliuzijos yra labiau teisingos negu gryna tiesa, cituoja G. Deleuze'as J. Londoną, bet galima įtarti, kad jo simpatijos yra patogeninių bendruomenių pusėje. Kodėl? Matyt, kad sekdamas J. Londonu, ir, ko gero, iš asmeninės patirties, nes kaip pats liudija minėtame pokalbyje su Claire Parnet, pats aštuonerius metus praktikavo šį ekonomijos režimą – alkoholis nesukelia svajų, o kaip tik, atvirkščiai, atima iš svajotojo svajones, alkoholis veikia kaip „grynasis protas“, įtikinantis mus, kad gyvenimas – tai karnavalas, o visuomenė – džiunglės ir gyvenime vilčiai nelieka vietos. Iš čia ir kyla pašaipus alkoholikų tonas – jie nebetiki jokiais iliuzijomis, – užsimena G. Deleuze'as skliaustuose. Šiuo savo įžvalgumu alkoholikų bendruomenės lygintinos su nusikaltėlių (Deleuze 1983: 205).

Kaip kasdienybė išilieja į G. Deleuze'o ir F. Guattari transcendentalinį empirizmą? Giliantis į judviejų veikalą *Tūkstantis plokštikalnių. Kapitalizmas ir šizofrenija (Mille Plateaux. Capitalisme et Schizophrénie: 2, 1980)* galima aptikti tokią sąvoką kaip *kasdienybės ekonomija*. Skyriuje 7000 m pr. Kr.: „Užgrobimo aparatas“ staiga šmėkšteli sakiny: „Tai yra kasdienybės ekonomija (*C'est une économie de la vie quotidienne*)“ (Deleuze, Guattari 1980: 546). Kas gi yra ta kasdienybės ekonomija? G. Deleuze'as ir F. Guattari nubrėžia conceptualų skirtumą tarp ribos ir slenkščio. Riba esanti gairė, kuri skatina pradėti vėl nuo pradžių. O slenkstis esąs tas galutinis brūkšnys, už kurio pokytis neišvengiamas, vyksta asambliažų kaita. Bet kuris sumanymas reikalauja ekonomijos, t. y. įvertinimo, kur yra jo riba iki kurios kitimas nepakeis jo struktūros. Tai ir esanti kasdienybės ekonomijos šerdis. Ir tada, siekdami aiškiau eksplikuoti savo idėją, G. Deleuze'as su F. Guattari pateikia kiek netikėtą pavyzdį. Šis pavyzdys – tai G. Deleuze'o įžvalga – ją jis mini C. Parnet filmuotoje medžiagoje *Abécélè* prie B raidės (*Boirre prancūziškai gerti*). „Pavyzdžiui, – retoriškai klausia autoriai, ką alkoholikas vadina *paskutine taure? (un dernier verre)*“ (Deleuze, Guattari 1980: 546). Klausia tam, kad parodytų alkoholiko minties judesį žvelgiant būtent iš kasdienybės ekonomijos perspektyvos. Alkoholikas, sako jie, subjektyviai įvertina, kiek dar jis ar ji yra pajėgūs toleruoti alkoholį. Ta tolerancijos riba ir esanti minėta riba, po kurios jis ar ji po tam tikro poilsio ar pauzės vėl galės pradėti viską nuo pat pradžių. Pajėgti sustoti gerti laiku, kad iš ryto vėl galėtum pradėti – tokie alkoholiko kasdienybės ekonomijos judesiai. Kas nutiktų, jei ši riba būtų peržengta? Anapus ribos slypi slenkstis, kuris prives prie asambliažo pokyčių ir privers alkoholiką keisti kasdienybės struktūrą. Asambliažiniu slenkstiniu pokyčiu G. Deleuze'as ir F. Guattari įvardija jau net ir gėrimų pakeitimą ar net įprastų gėrimo vietų, valandų korekciją. „Dar blogiau, jei alkoholikas įžengs į savižudišką asambliažą arba medicininį, ligoninės asambliažą ir t. t.“ (Deleuze, Guattari 1980: 546). Pradėjęs gydytis alkoholikas jau pažeis savo kasdienybės ekonomijos ribą. Nesvarbu, kad alkoholikas ar alkoholikė gali apgaudinėti save formule: „Aš ruošiuosi sustoti“. Svarbu yra tik spontaniškas ribinio kriterijaus egzistavimas ir marginalus pasikartojantis paskutinės taurės serijų įvertinimas. Lygiai tas pats, toliau tęsia G. Deleuze'as ir F. Guattari, vyksta ir šeimų namų kovose dėl to, kam ginčijantis priklausys paskutinis žodis. Bet partneriai nuo pat pradžių, sako G. Deleuze'as ir F. Guattari, įvertina paskutiniojo žodžio ribą, iki kurios jie gali artėti taip, kad galėtų grįžti atgal, cikliška išlikdami šeimos asambliažo rėmuose. Tačiau anapus paskutiniojo slypi žodžiai, kurie jau žymi slenkstį, kurį peržengus prasidės asambliažo kaita, subyrės šeimos struktūra. Paprastai tai baigiasi skyrybomis. Tas pats vyksta su paskutiniąja meile, tiksliau su paskutiniųjų meilių serija, kai kiekviena traktuojama kaip paskutinė, bet pasiekus ribą, grįžtama prie naujos, bet irgi paskutiniosios meilės. G. Deleuze'as su F. Guattari čia pasitelkia pavyzdį iš M. Prousto

romano *Prarasto laiko beieškant*. Kada peržengiamas slenkstis ir pakeičiamas asambliažas? Tada, kai vietoj sugrįžimo prie naujo meilės objekto imama apie ją rašyti.

Išlikti stabilioje kasdienybės ekonomijoje, kad iš ryto nekeisdamas asambliažo jis galėtų gerti toliau, alkoholikui yra be galo sunku. Slenkstis peržengiamas, asambliažas pakinta, alkoholikas tampa kažkuo kitu. „Nebeturiu nė vienos ląstelės, kuri tiesiogiai pažintų alkoholio poveikį“, – po septynerių blaivybės išgyventų metų rašo A. Marčėnas eseistinėje dienoraštinėje knygoje *Sakiniai* (2013). „Daugelio tų, su kuriais intensyviai pildavau, – nebėra. Kiti nebevartoja. Dar su kitais, net būdamas nepataisomas girtuoklis, – nebegečiau. Šiame iškalbingame fone maniškis septintukas kukliai šypteli ir nublanksta“ (Marčėnas 2013: 95). Ar pereinant iš vieno asambliažo į kitą išlieka senojo asambliažo struktūriniai elementai? Gal pasigydęs alkoholikas vis dėlto išlaiko buvusios kasdienybės ekonomijos patirties išugdytą blaivų, pašaipų neiluzinį žvilgsnį?

G. Deleuze'as savo mėgiamiausią geriantį rašytoją Francis Scott Key Fitzgeraldą vadina genijumi ir mano, kad jis vienintelis sugebėjo taip intensyviai (sakytume, be iliuzijų) savęs paklausti: „Kaip galėjo nutikti, kad viskas taip susiklostė“ (*Whatever could have happened for things to have come to this?*) (Deleuze, Guattari 1987: 194). F. S. K. Fitzgeraldas sau tą klausimą uždavė tada, kai prarado šeimą (jo žmona Zelda atsidūrė psichiatrinėje ligoninėje), kūrybines jėgas, sėkmę, talentą, kai jam daugiau „nesirašė“ ir, matyt, jautė artėjančią mirtį. Rašytojas mirė keturiasdešimt ketverių (1896–1940), pakliuvo tarp daugelio tų, anot A. Marčėno, kurių nebėra. Tačiau G. Deleuze'ui šis klausimas liudija ne rašytojo išsekimą, ne prisiminimus, atmintį, refleksijos galią, o pakitusį suvokimą. Tai suvokimų semiotika, sako G. Deleuze'as, kai supranti, kad matai dalykus paskutinį kartą. Ir tada svarbiausias klausimas jau kitas: kas bebūtų nutikę, neįmanoma viskas liks nesuvokiama ir nesuprasta amžinai? (Deleuze, Guattari 1980: 238). Nesunku pastebėti, kad F. S. K. Fitzgeraldo, kaip alkoholiko, patirtyje G. Deleuze'as ir F. Guattari išvelgia naujo suvokimo galių atsiradimą, iš esmės solidarizuojasi su jo, kaip alkoholiko, patirtimi. F. S. K. Fitzgeraldas reflektuoja tokį požiūrį į daiktus, kurį jie priartina prie pranašiško matymo. Pranašo išvalgumas padeda suvokti ne tik tai, kas yra, bet tai, kas yra nematoma, kas įstrigę realybės fragmentų tarpuose. Pranašas ima regėti ne tik išorinius smūgius, kurie akivaizdūs, bet ir smulkiausias įskilimus net tada, kai viskas dar atrodo patikima ir stabilu, kai viskas dar vyksta pagal kasdienybės ekonomiją be asambliažo pokyčių. G. Deleuze'ui ir F. Guattari ypač įdomi ta tarpinė būseną, kai viena asmenybė miršta, o kita dar nepriartėja. G. Deleuze'as ir F. Guattari savo simpatiją F. S. K. Fitzgeraldo patirčiai išsako atvirai ypač tada, kai cituoja jo šeimos istorijos apmąstymą, pavadindami paprastai – gražiu tekstu. F. S. K. Fitzgeraldas, reflektuodamas savo ir Zeldos santykių istoriją, rašo: „Turbūt penkiasdešimt procentų mūsų draugų ir giminių šventai tikėdami tuo pasakys jums, kad būtent mano gėrimas privedė Zeldą prie beprotybės, o likusioji dalis tikins, kad būtent jos beprotybė paskatino mane gerti. Nė vienas iš šių sprendimų nieko nereiškia. Šios dvi grupės draugų ir giminių vieningai sakys, kad kiekvienas iš mūsų būtume daug geresni vienas be kito. Ironija, kad mes niekada per visą savo gyvenimą taip labai vienas kito nemylėjome, kaip dabar. Ji myli alkoholį ant mano lūpų. Aš garbinu jos ekstravagantiškiausias haliucinacijas.“ F. S. K. Fitzgeraldas, apibendrindamas savo išvalgą, sako: „Galiausiai, niekas nėra taip labai svarbu. Mes save sunaikinome. Bet visai nuoširdžiai aš niekada negalvojau, kad mes sunaikinome vienas kitą“ (Deleuze, Guattari 1980: 206). G. Deleuze'as ir F. Guattari žavisi šia F. S. K. Fitzgeraldo refleksija ne vien dėl to, kad ji aprėpia daugialypės situacijos dimensijos ir skrydžio linijas, bet ir dėl to, kad joje atsispindi tai, kas vyksta tarp linijų. Būtent pranašiškas žvilgsnis geba išvelgti tarpus ir pasaulį pamatyti kaip neužbaigtą, atsinaujinantį, per disjunkcinę ir kt. perspektyvą.

Koks yra galutinis visų tapsmų tikslas? „Nematomumas – tai imanentinis tapsmo tikslas, jo kosminė formulė“, – užbaigia skyrių G. Deleuze'as ir F. Guattari (1980: 341). Tapsmas nematomu – tai yra tapti tokiam kaip visi, tokiam kaip visas pasaulis, visi (*on arrive...vraiment à être comme tout le monde*²). Tapti nematomam – tai tapti neišsiskiriančiam. G. Deleuze'as ir F. Guattari vėl prisimena F. S. K. Fitzgeraldą, kuris po realaus lūžio sugebėjo ... būti toks, kaip visi, t. y. tapti nepastebimam. Toks tapsmas turi įveikti pasipriešinimą, nes tenka tapti svetimam netgi savo durininkui ar kaimynams. Galima paklausti G. Deleuze'o ir F. Guattari: jei taip sunku būti tokiam kaip visi kiti, tai yra todėl, kad tai yra tapsmo tikslas? Jie atsakytų, kad ne kiekvienas gali tapti toks kaip visi, toks kaip kiekvienas [*Ce n'est pas tout le monde qui devient comme tout le monde*]. Todėl tapti tokiam kaip visi yra tikslas. Jis reikalauja daug askezės, nuosaikumo, daug kūrybinio potencialo: angliška elegancija, angliškas audinys (*tissu anglais*). Iš savęs reikia pašalinti viską, kas pernelyg matoma, kas pernelyg suvokiama, kas yra tuščia, mirė ir paviršutiniška. Taip pat reikia pašalinti savo paties skundus ir pretenzijas, nepatenkintus troškimus, gynybą ar prašymus, viską, kas daro mus tokius kaip visi mumyse elementai. Visi tapškai yra molekuliniai: *Qui, tous les devenirs sont moléculaires* <...> (Deleuze, Guattari 1980: 344). Pašalinimo procesas priveda prie to, kad tampama tik abstrakčia linija, tik abstrakčios mįslės dalimi. Pašalinami visi panašumai ir analogijos. Abstrakti linija tik pratęsia save ir susijungia su kitomis linijomis. Redukavus save į kelias abstrakčias linijas, kur linijos pratęsia save ir susikerta su kitomis, tiesiogiai sukuriamas pasaulis, kuris yra tapsmo pasaulis, tada tampa toks kaip visi (*tout le monde*). G. Deleuze'ui ir F. Guattari toks tapsmo judesys primena kinų poeziją ir tapybą, J. Keruako sapną ir V. Woolf mintį, kad rašant reikia „prisodrinti kiekvieną atomą“. Tai reikštų tokį paradoksalų dalyką, kad rašant reikia pašalinti visas analogijas ir panašumus, pašalinti viską, kas peržengia tą momentą, bet, kita vertus, ir aprėpti viską, kas įeina į tą momentą, – ir toks momentas nėra akimirksnis, tai čia – esybė (pranc. ... *l'heccéité*), į kurią nuslystama ir kuri dėl savo permatomumo nuslysta į kitas *čia-esitybes* (šitybes)³. Besvarstant šį tapsmo nematomu aspektą G. Deleuze'o ir F. Guattari tonas tampa lyriškas, beveik poetiškas, kai baigiasi apibendrinimu: „Tokia yra pasaulio aušra (*Etre a l'heure du monde*). Toks yra ryšys tarp nesuvokiamumo (*imperceptible*), neišsiskiriamumo (*indiscenable*) ir beasmeniškumo (*impersonnel*) – trijų vertybių“ (Deleuze, Guattari 1980: 343). Poetas ir rašytojas K. Navakas taip pat yra pastebėjęs ir mažiau lyriškai nei G. Deleuze'as ir F. Guattari, veikiau ironiškai aprašęs šį tapsmo nematomu aspektą: „Kai pripranti prie visko prisitaikyti, pats tampa kažkokiu vos atskiriamu fonu ir gyvenimas tave neša lyg troleibusas, kurio tarpinės stotelės nepritaikytos tau išlipti. Kartais ką nors rašai, bet labai kukliai, paskui kukliai spausdini, kukliai žvelgdamas į skaitytoją iš nuotraukos, lyg į pasienietį iš paso“ (Navakas 2011). G. Deleuze'as ir F. Guattari šio tapsmo nematomu kartografiją susieja su gebėjimu redukuoti save į abstrakčią liniją, t. y. bruožą ieškant neryškumo zonos kartu su kitais bruožais ir taip įeiti į kūrėjo čia esamybę ir beasmeniškumą. Jie palyginimui pasitelkia žolės įvaizdį: tada tampa panašus į žolę. Kodėl žolė? Todėl, kad nuslopinama viskas, kas trukdo mums slysti tarp daiktų ir augti daiktų viduje. Judėjimas, jų manymu, iš esmės yra nematomas. Judėjimai, tapškai yra gryniesi grynumo ir lėtumo

² Brianas Massumi į anglų kalbą verčia kaip *everybody / everything* – pirma reikšmė yra „kiekvienas“.

³ Prancūziškas žodis *l'heccéité*, kurį G. Deleuze'as ir F. Guattari pavertė vienu iš svarbiausių savo kasdienybės filosofijos konceptų, yra kilęs iš lotynų kalbos *ecceitas*, kuris padarytas iš lotyniško prievoksmio *ecce* (štai). Filosofijoje šią sąvoką labiausiai išplėtojo viduramžių scholastas Dunsas Skitas. G. Deleuze'as ir F. Guattari teigia, kad šitybė neturi nei pradžios, nei pabaigos, nei kilmės, nei paskirties. Ji visada per vidurį. Ją sudaro ne taškai, bet linijos. Ji yra rizoma (Deleuze 2012: 221). Vis dėlto manome, kad ši sąvoka gali būti verčiama ir kaip *čia esybė*. Šiame tekste taip ir vartojame.

santykiai, grynieji afektai ir suvokimo slenksčiai. Tokį geriantį rašytoją, sėkmingai išgyvenantį tapsmus, vedančius nematomos linijos link, G. Deleuze'as ir F. Guattari staiga prilygina S. Kierkegaardo tikėjimo riteriui, kuris irgi esąs tapsmo žmogus. Ar G. Deleuze'as su F. Guattari neromantizuoja alkoholizmo kaip gyvenenos, leidžiančios pranokti rutininę kasdienybę? Ar nėra *Tūkstantyje plokštikalnių. Kapitalizmas ir šizofrenija* nė vienos kritinės užuominos, įspėjančios apie destruktivyvų alkoholio poveikį nesaikingai vartojančiojo gyvenimo perspektyvai? Jeigu ir yra, šio straipsnio autorei nepavyko jos rasti. Tačiau narkotinės skrydžio linijos refleksija, žiūrint G. Deleuze'o ir F. Guattari akimis, vis dėl to skiriasi nuo alkoholinės.

NARKOTINĖ SKRYDŽIO LINIJA IR MOLEKULINIS SUVOKIMAS

Po romano *Kelyje* publikacijos J. Kerouaco draugas N. Cassady's, pagrindinis knygos herojaus Dino Moriačio prototipas, areštuojamas už marihuanos pardavimą. Literatūros kūrinys gali tapti ir kriminaliniu liudijimu. Kai kurie lietuvių rašytojos Jurgos Ivanauskaitės (1961–2007) sukurti veikėjai bando perimti šiuos J. Kerouaco herojų gyvenimo būdo bruožus. Kiti svaiiginasi narkotikais, nors ir nekeliauja. Tačiau J. Ivanauskaitė atskleidė ir narkotikų kaip lėtinės savižudybės galimus padarinius. Novelėje *Aš mirštu, tu miršti, jis(ji) miršta* (iš rinkinio *Kaip užsiauginti baimę*) veikėja Elvyra iš savo sudėtingos gyvenimo tragikos – pernelyg didelio kūno – bando vaduotis narkotikais.

G. Deleuze'as ir F. Guattari sako, kad tikėjimo riterių yra įvairių. Kyla retorinis klausimas: ar negalėtų būti ir narkotikų riteriai? G. Deleuze'as ir F. Guattari pripažįsta tokių riterių galimumą, vadina juos *les chevaliers de la drogue* (1980: 345). Tačiau atskiria šio pasakymo galimą prasmę nuo garsaus K. Marxo ir S. Freudo pasakymo, kad religija yra opiumas liaudžiai. G. Deleuze'o ir F. Guattari *les chevaliers de la drogue* sakytų, kad narkotikai atitinkamai eksperimentuojant yra būtini esamybės plotmei, tapsmui moterimi, tapsmui gyvūnu, tapsmui molekule, tapsmui nematomu. Čia susijungia ne tik tapsmas moterimi, tapsmas gyvūnu, tapsmas molekule, tapsmas nematomu, bet tai, kas nematoma, tampa matomas tuo metu, kai pasiekiamas molekulės judėjimo greitis, kai jis pasiekia skyles, mikrointervalus tarp materijų, spalvų ir garsų prarydamas skrydžio linijas, pasaulio linijas, peršviečiamumo ir sankirtų linijas. G. Deleuze'as ir F. Guattari pabrėžia, kad formulė *Pakeisk suvokimą* atpalaiduoja narkotikų vertinimą pagal jų antrines savybes (haliucinuojantys ar nehaliucinuojantys, sunkūs ar lengvi). Jų manymu, visi narkotikai yra susiję su greičiu ir jo pokyčiais. Jų dėka tai, kas nematoma, tampa suvokiama. Kita vertus, šis suvokimas yra molekulinis. Galiausiai, troškimas tiesiogiai apgaubia suvokimą ir tai, kas suvokiama. G. Deleuze'as ir F. Guattari vėl grįžta prie amerikiečių kultūros ir prie *bitnikų* kartos, kuri, jų žodžiais tariant, atskleidė šios molekulinės narkotinės revoliucijos (*d'une révolution moléculaire propre à la drogue*) ypatybes (1980: 346).

Ir ne tik jie. G. Deleuze'as ir F. Guattari pasiremia dar dviem patyrusių šios revoliucijos rašytojų pavyzdžiais. Kaip iškalbingą tokio molekulinio tapsmo pavyzdį jie nurodo belgų rašytojo H. Michaux (1899–1984) kūrybą. Šis daug keliavo, eksperimentavo vartodamas LSD ir meskaliną ir savo patirtis aprašė knygoje *Miserable Miracle ir The Major Ordeals of the Mind and the Countless Minor Ones*. Lietuvių poetas ir vertėjas D. Gintalas sako, kad didysis sprogimas prieš gerus dešimt metų jam buvusi H. Michaux tekstų skaitymo patirtis: „Tas belgas buvo gerokai pasiutęs. Jis buvo ir jūrininkas, ir keliautojas, ir eksperimentuotojas su meskalinu. Draugavo su L. Borgesu. Pirmiausia pakerėjo jo dinamiška, aiškiai, net pabrėžtinai ritmiška rašymo maniera, tuo stiliumi parašyti verlibrai. Kai kurie jų kaip užkalbėjimai ar užkeikimai. Kažkoks modernus šamanizmas. Taip pat pakerėjo ir kitokie prozinio pobūdžio, surrealistinio ir psichodelinio tipo tekstai, užburiantys vaizduotės laisve. Tiesiog dėl jo pakvaišau. O dar

tos frazės, skambančios kaip poetiniai aforizmai, kaip antai: „Marmurinė antkapio plokštė išminčiui kaip antklodė ar šiaip išmintingi šmaikštūs sąmojai“ (Gintalas 2016).

G. Deleuze'as ir F. Guattari pažymi, kad H. Michaux troško išsivaduoti iš ceremonijų ir civilizacijų: tiesiog fiksavo žavius ir trumpus patyrimo protokolus, atsisakydamas priežasties-padarinių ir atribodamas narkotikus nuo kludiesių ir haliucinacijų. G. Deleuze'as ir F. Guattari įdomiausia svarstoma šios problemos ašimi laikė beprotiškus narkotikų greičius ir išskirtinį postsindrominį lėtumą. Jie siūlė visų pirma pamatyti tai, ką atvėrė H. Michaux, t. y. pamatyti, kad narkotikai eliminuoja formas ir asmenis, jeigu tik išitraukiame į žaidimą ir jeigu „prisipaudžiame vienas prie kito kaip kad imtynininkai“. H. Michaux eksperimentavimo su narkotikais patirtis atvėrė mikrosuvokimų ir mikroveiksmų molekulinę galią, o tam, kas suvokta, suteikė galią spinduliuoti pagreitinatas ir sulėtintas daleles plūduriuojančiame laike, kuris nebėra mūsų laikas. G. Deleuze'as ir F. Guattari rašo, kad šis orientacijos praradimas, kai nieko nelieka – nei daiktų suvokimo, nei minčių, nei troškimų, nei jų persismelkimo į tai, kas suvokiama – priveda prie to, kad galiausiai suvokiama tai, kas nematoma. Šį judesį jie įvardija viena iš pagrindinių šizoanalizėje vartojamų kategorijų – deteritorizacija. G. Deleuze'as ir F. Guattari, aprašydami šį deteritorizacijos judesį, remiasi H. Michaux patirtimi, kuris rašė, kad nieko nelieka, vien tik greičių ir beformio lėtumo pasaulis. Šis pasaulis yra be subjekto ir be veido. Lieka tik zigzaginė linija, o troškimas ir suvokimas ištirpsta. „Mes įsitikinę, – rašo G. Deleuze'as ir F. Guattari, – kad narkotikų problema gali būti suprasta tik tame lygmenyje, kuriame troškimas tiesiogiai apima suvokimą ir suvokimas tampa molekulinio tuo pat metu, kai tampa suvokiama tai, kas nesuvokiama“ (1980: 347). Sekdami H. Michaux ir A. Artaud aprašyta eksperimentavimo su meskalinu patirtimi G. Deleuze'as ir F. Guattari psichoanalizei supriešina farmakoanalizę. G. Deleuze'as ir F. Guattari remiasi prielaida, kad, priešingai nei manė S. Freudas, pašamonė turi būti ne surasta, bet sukonstruota. Todėl jie neįžvelgė ir sąmonės-pasąmonės dualizmo, nes pašamonė yra sukurta, pagaminta, o sąmonė yra tiesiog plotmė. Narkotikai, anot jų, suteikia pašamonei imanenciją ir plotmę, ką psichoanalizė nuolatos nevykusiai bandė sulopyti. Jie prisimena, kad S. Freudas taip pat vartojo kokainą ir spėja, kad garsusis kokaino epizodas gal būt buvęs posūkiu taškas, paskatinęs jį paskelbti posūkį į pašamonę.

Ar G. Deleuze'as ir F. Guattari neromantizuoja narkotinio apsvaigimo kaip išskirtinio deteritorizuojančio skrydžio, atveriančio naują eksperimentinės patirties horizontą, panaikinancio rigidiškumą ir segmentaciją? Vis dėlto autoriai iškelia pamatinį klausimą, atveriantį šio skrydžio ribas. Jie sako, kad jeigu tai yra tiesa, kad narkotikai yra susiję su šiuo imanentiniu, molekulinio suvokimo priežastingumu, vis tiek lieka klausimas, ar jiems faktiškai pavyksta nubrėžti plotmę, būtiną šiam veiksmui. Galiausiai G. Deleuze'as ir F. Guattari, remdamiesi H. Michaux ir A. Artaud patirtais liudijimais, prieina prie išvados, kad narkotikų skrydžio linija nuolatos yra segmentarizuojama pačiomis rigidiškiausiomis formomis, t. y. priklausomybės formomis. Net ir esant lanksčiai skrydžio formai narkotikų vartotojas neišvengiamai susiduria su segmentacija kaip priklausomybe. Jis priklauso nuo susitikimo su narkotikų prekiautoju, nuo pakilimo, nuo dozės. G. Deleuze'as ir F. Guattari prieina prie išvados, kad narkotinis skrydis leidžia analizuoti suvokimo sudėtį ir slenksčius link tapsmo gyvūnu, tapsmo molekule, bet tai įvyksta tik slenksčių reliatyvumo kontekste ir lieka tik konsistencijos plano imitavimu, o ne absoliučiu slenksčiu. „Kas gero, – retoriškai klausia G. Deleuze'as ir F. Guattari, – yra suvokime, koks greitas yra paukštis, jei greitis ir judėjimas išvengia kažko kito? Deteritorizacija lieka reliatyvi, sudaryta iš apgailėtinų reteritorizacijų, todėl tai, kas nesuvokiama ir suvokiama, eina vienas paskui kitą nesusitikdami“ (Deleuze, Guattari 1980: 348). G. Deleuze'as ir F. Guattari pabrėžia, kad vietoj pasaulio skylių, leidžiančių pasaulio linijoms judėti pačioms,

narkotinio skrydžio linijos ima sukintis spirale tarsi gyvatės. Narkotinė skrydžio linija susisuka žemyn, o ne aukštyn, todėl molekuliniai mikrosuvokimai iš anksto yra padengiami haliucinacijomis, apgaulingais, klaidingais suvokimais arba paranojos priepuoliais ir blokuoja konsistencijos plotmės konstravimą. Narkotinio skrydžio metu, sako G. Deleuze'as ir F. Guattari, „mes daugiau nebesame greičių valdovai. Konsistencijos planas yra pažeidžiamas. Kūrybinė linija ir skrydžio linija staiga virsta mirties ir nykimo linija. Juodos skylės ir mirties linijos“ (1980: 348). G. Deleuze'as ir F. Guattari primena A. Artaud ir H. Michaux įspėjimus apie tai, kad šiame skrydyje nepavyks išvengti haliucinacijų, klaidingų suvokimų, gėdingų fantazijų ar blogų jausmų tarsi daugybės juodųjų skylių konsistencijos plotmėje, nes sąmonė taip pat pakliūs į šiuos spąstus. H. Michaux įspėjo, kad šiame skrydyje niekas jau nebūna greičių valdovai, o tiesiog įstringa beprotybėje tarp to, kas suvokiama ir kas nesuvokiama. Narkomanai gali būti traktuojami kaip pirmtakai ar pranašai, kaip eksperimentatoriai, kurie nepailstamai brėžia naujus gyvenimo kelius, bet šiam jų pasiryžimui trūksta pagrindo. G. Deleuze'o ir F. Guattari teigimu, jie arba prisijungia prie netikrų herojų pulko, kurie eina konformistiniu mažos mirties ir ilgo nuovargio keliu, arba, kas dar blogiau, viskas, ką jie padaro, yra pastanga, iš kurios gali pasimokyti nevartojančios ar anksčiau vartoję: jie leidžia suvokti narkotinio skrydžio paradoksą. Paradoksas esąs tas, kad narkomanai, kaip pabrėžia G. Deleuze'as ir F. Guattari, nuolatos yra sugrąžinami prie to, ko jie siekė išvengti – prie segmentiškumo, bet daug rigidiškesnės formos. Jie tiesiog pasirinko ne tą molekulę ir užsėdo ne ant to arklio (*Les drogués n'ont pas choisi la bonne molécule ou le bon cheval*) – metaforiškai apibendrina savo analizę G. Deleuze'as ir F. Guattari (1980: 350).

IŠVADA

Ar alkoholikų molekulė yra tikresnė, o užsėstas arklys neneša link teisingojo tapsmo? Teigiamas atsakymas būtų ne visai tikslus G. Deleuze'o ir F. Guattari minties suvokimas. Jie ne tik užsimena, kad sėkmingas narkotinis skrydis yra skrydis nuo abstinencijos, bet ir cituoja H. Millerį, sakiusį: „Sugebėti sėkmingai prisigerti. Bet grynu vandeniu“ (Deleuze, Guattari 1980: 349). G. Deleuze'as, gerdamas alkoholių aštuonerius metus, nieko nerašė, bet alkoholizmo kasdienybės ekonomiją sugriovė liga – jis susirgo tuberkulioze. Teko gydytis ir vėl tapti rašančiu G. Deleuze'u, t. y. svarbia XX a. pasaulinės filosofijos figūra. Ši blaivi kūrybinė intelektualinė skrydžio linija yra realus pavyzdys, kokį intensyvumą gali pasiekti filosofinė mintis, jei jos skrydis girdomas „grynu vandeniu“. Priešingu atveju G. Deleuze'o asmeninė patirtis būtų likusi anapus šios analizės.

Gauta 2017 05 03

Priimta 2017 11 23

Literatūra

1. Beresnevičius, G. 2005a. *Alkoholizmas – dievoieškos palydovas*. Prieiga per internetą: <http://old.straipsniai.lt/>
2. Beresnevičius, G. 2005b. *Paruzija*. Vilnius: Tyto alba.
3. Deleuze, G. 1983. *Cinema 1 – L'image-mouvement*. Paris: Les éditions de minuit.
4. Deleuze, G.; Guattari, F. 1980. *Mille plateaux. Capitalisme et schizophrénie. 2*. Paris: Les éditions de minuit.
5. Deleuze, G.; Guattari, F. 1987. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Trans. Brian Massumi. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
6. Deleuze, G. 2012. *Derybos*. Vilnius: Baltos lankos.
7. Gintalas, D. 2016. *Žodžių adatėlėmis gyvasties punktyrais*. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2016-12-07-dainius-gintalas-zodziu-adateleemis-gyvasties-punktyrais/152408>
8. Jazukevičiūtė, D. 2007. *Anarchistės išpažintis*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

9. Ivanauskaitė, J. 2004. *Mėnulio vaikai*. Vilnius: Tyto alba.
10. Ivanauskaitė, J. 2009. *Kaip užsiauginti baimę*. Vilnius: Tyto alba.
11. Keruakas, Dž. 2007. *Kelyje*. Vilnius: Baltos lankos.
12. Kukulas, V. 2001. *Bailiojo drąsa gyventi (eseistikos etiudai)*. Vilnius: Mažasis vytyrys.
13. Marčėnas, A. 2013. *Sakiniai. 2010–2012. Menkoji eseistika*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
14. Marčėnas, A. 2016. *KasDienynas. Sakiniai. 2012–2014*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
15. Mažeikis, G. 2012. „Išlaisvinantis paribių sąmoningumas Jurgos Ivanauskaitės ir Ričardo Gavelio romanuose“, *Inter-studia humanitatis* 13: 45–66.
16. Mikelinškas, J. 2008. „Drąsa kurti save“, in *Jurga. Atsiminimai, pokalbiai, laiškai*, sud. D. Zelčiūtė. Vilnius: Tyto alba.
17. Navakas, K. 2005. „Rašytojas ir alkoholis: kuris kurį?“, *Šiaurės Atėnai* 10: 34(764).
18. Ruggiero, V. 2005. *Nusikaltimas literatūroje. Grožinės literatūros ir deviacijų sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
19. Šerelytė, R. 1997. *Balandų ratas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

JŪRATĖ BARANOVA

Gilles Deleuze: Becoming Alcoholic, Becoming Addict, Becoming Imperceptible

Summary

In the article an attempt is made to reconstruct alcoholic and drug addiction lines of flight relying on Gilles Deleuze and Felix Guattari's reflections and some Lithuanian writers' insights by asking the question what are the peculiarities of this line looking from the perspective of everyday economy. The author notices that Deleuze connects the everyday regime of an alcoholic style of life with the concepts of limit and threshold, the paradigm of disenchantment and becoming imperceptible. On the other side, he discerns alcoholism as a social style of life preferred by creative personalities, relying on the mode of life examples of some American creators, John Ford (1894–1973), Jack London (1876–1916), and Francis Scott Fitzgerald (1896–1940). Thirdly, the author in this article notices that by connecting the drug users line of flight with the molecular becoming and taking the examples of Henri Michaux (1899–1984) and Antonin Artaud (1896–1948) experiences Deleuze and Guattari discover the paradoxical sticking of this line of flight to the spiral moving not upwards but downwards. In the article the rhetorical question is asked: is it possible that Deleuze and Guattari wax lyrical these destructive modes of life as creative lines of flight? Nevertheless, the final conclusion is that after making the attempt to discover the inner framework of such possible styles of life, Deleuze and Guattari come to the conclusion that the best intoxication is abstinence, and the topmost level of intoxication is reached by pure water.

Keywords: Deleuze, alcoholism, narcotism, Lithuanian literature